

NURCULUK HAREKETİ İÇERİSİNDEKİ VAKIF BİREYLERİN VAKIFLIKTAN AYRILMASINDAKİ TOPLUMSAL ETKENLER

SOCIAL FACTORS IN THE SEPARATION OF WAQF (THE ABI) INDIVIDUALS FROM THE NUR MOVEMENT

ABDULLAH YARGI

[Dr. Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Felsefe ve Din Bilimleri ABD
PhD. Student Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Divinity,
Department of Philosophy and Religious Studies.
abdullahyargi@outlook.com
<http://orcid.org/0000-0001-9351-4622>]

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15 Ekim/October 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 23 Kasım/November 2020

Yayın Tarihi / Published: 15 Aralık/December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Yıl / Year: 2020 *Sayı – Issue:* 49 *Sayfa / Pages:* 567-592

Atıf/Cite as: Yargı, Abdullah. "Nurculuk Hareketi İçerisindeki Vakıf Bireylerin Vakıflıktan Ayrılmasındaki Toplumsal Etkenler-Social Factors in the Separation of Waqf (The Abi) Individuals from the Nur Movement". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity* 49 (Aralık-December 2020): 567-592.
<https://doi.org/10.17120/omuifd.811309>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Nurculuk Hareketi İçerisindeki Vakıf Bireylerin Vakıflıktan Ayrılmasındaki Toplumsal Etkenler

Öz: 1878-1960 yılları arasında yaşayan Said Nursi, gerek Osmanlı Devleti dönemi, gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde bilinen bir din adamıdır. Weberyen anlamda karizmatik dini otorite olan Said Nursi, 23 yıllık bir sürede Risale-i Nur isimli bir külliyyat meydana getirerek Anadolu'nun birçok yerinde etkili olmuştur. Vefatı sonrasında yakın talebeleri tarafından oluşturulan Meşveret heyeti ve bu heyetin yurt dışında açılan evlere atadığı 'vakıf ağabeyler' hareketin kurumsallaşmasını, karizmanın rutinleşmesini sağlamıştır. Kendi hayatını iman hakikatleri, Kur'an ve Risale-i Nur'a adayan 'vakıf ağabeyler', hareketin büyümesiyle birlikte sayıca artmıştır. *'Dünyadan el etek çeken, meslek sahibi olmayan ve evlenmeyen'* vakıf bireyler arasında bazıları vakıflık hayatını çeşitli nedenlerle bırakmışlardır. Vakıflıktan ayrılma kararı almada, evlenmek ve meslek sahibi olmak gibi bireyselleşme ve dünyevileşme eğilimi daha ön plandadır. Bununla birlikte kuşaklar arası çatışma, grup içi iktidar mücadelesi, dini algılayış tarzının değişmesi ve sosyal sermaye artışı gibi nedenler de diğer etkenler olarak gözükmektedir. Çalışmanın amacı Nurculuk hareketi içerisinde görülen vakıf bireylerin vakıflık statüsünden hangi faktörlerin etkisiyle vazgeçtiklerinin sosyolojik bakış açısıyla ortaya konulmasıdır.

568

OMÜİFD

Anahtar Sözcükler: Vakıflık, Nurculuk, Dini Grup, Said Nursi.

Social Factors in the Separation of Waqf (The Abi) Individuals from the Nur Movement

Abstract: Said Nursi, who lived between 1878 and 1960, is a well-known cleric, both during the Ottoman era and in the Republic of Turkey. Said Nursi, a charismatic religious authority in terms of Weber's conception of charisma, has been influential in many parts of Anatolia by writing a collection called Risale-i Nur over a period of 23 years. After his death, the 'Mesveret delegation', which was created by his close disciples, and the 'Waqf (Elder) brothers' appointed by this delegation to the houses opened in the dormitory, provided the institutionalization of the movement and the routineization of charisma. The "Waqf brothers", who devoted their life to the truths of faith, the Quran and the Risale-i Nur, increased in number with the growth of the movement. Some of the Waqf (elder) brothers "who cut oneself off from the worldly things, did not have a profession and did not marry" left their devotional life for various reasons. The tendency of individualization and secularization, such as getting married and having a profession, is more prominent in the decision to leave the devotional life. However, reasons such as intergenerational conflict, intra-group power

struggle, change in religious perception style and social capital increase appear to be other factors. The purpose of the study is to reveal, from a sociological point of view, under which factors the 'Waqf (Abi) brothers', seen in the Nur movement, gave up their foundation status.

Keywords: Said Nursi, Nur Movement, Religious Order, Elder Brothers

Giriş

Nurculuk hareketi, diğer İslami gruplara göre oldukça yeni bir dini harekettir. Bediüzzaman Said Nursi'nin 24 yıllık bir süre içinde yazdığı, kitap ve kitapçıklardan oluşan 'Risale-i Nur' isimli külliyatın çevresinde şekillenmiştir. Nurculuk, metin merkezli bir hareket olması yönüyle tarikat ve tasavvuf ekolleri gibi geleneksel dini gruplardan farklılaşmıştır. Geleneksel dini gruplardaki şeyh-mürid ilişkisi yerine metin-okur ilişkisini gündelik hayatın merkezine alır. Bu yönüyle Nurculuk, Said Nursi'nin ölümünden sonra da onun yerine geçen bir halife ya da postnişin olmamasına rağmen değişik kollara ayrılarak varlığını devam ettirebilmiştir.

Kitap merkezli bir dini hareket inşa etmek isteyen Said Nursi, Nurculuk hareketiyle ilgili olanlar ya da hizmet etmek isteyen insanlar için, bazı kategoriler belirlemiş ve işbölümü yapmıştır. Bu kategorilerden birisi olan 'talebe' kategorisi içerisinde, daha sonra 'vakıf kişiler' olarak nitelendirilen, kendisini Risale-i Nur'a hizmete 'vakfetmiş' bireylerin ortaya çıktığı görülmektedir. Hareket içerisinde 'vakıf ağabey' ya da 'vakıf' olarak nitelendirilen bu bireylerden bazılarının süreç içerisinde çeşitli gerekçelerle vakıflıktan vazgeçtikleri görülmektedir.

Bu çalışmanın konusu, dini adanmışlık örneklerine modern hayatın ve sekülerleşmenin etkileridir. Çalışmanın amacı ise Nurculuk hareketi içerisinde görülen vakıf bireylerin vakıflık statüsünden hangi amillerin etkisiyle vazgeçtiklerinin sosyolojik bakış açısıyla ortaya konulmasıdır.

Nitel/anlayıcı bir yöntemi esas alan araştırmamızda, derinlemesine görüşme ve literatür taraması teknikleri kullanılarak veri toplanmıştır. Derinlemesine görüşme yapılan vakıflıktan vazgeçen ve halen vakıflık yapan bireyler, kimliklerinin gizli tutulmasını istedikleri için, araştırmada farklı isimler kullanılmıştır.

Araştırmanın evreni Nurcu gruplar içerisindeki bütün vakıf ve vakıflıktan ayrılan bireylerdir. Bu evrenin bütün üyeleriyle mülakat yapmak mümkün olmadığı için vakıflıktan ayrılan Meşveret Cemaatinden üç (3), Kurdoğlu Cemaatinden bir (1) kişi ve yine Meşveret Cemaatine yakın bir (1) gazeteci örneklemimizi oluşturmuştur. Bunlardan Ankara ili içerisinde olan üç (3) kişiyle yüz yüze, Konya ve Kırıkkale’de olan kişilerle ise telefon ve elektronik posta ortamında mülakat yapılmıştır.

570

1. İslam Dünyasında Dini Gruplarda Vakıflık Olgusu

OMÜİFD

Vakıf kelimesi, Arapça kökenli bir kelimedir; ‘vav (و), kaf (ك) ve fe (ف)’ harflerinden meydana gelir. Etimolojik olarak ‘durmak, hareketsiz bırakmak, hapsetmek, otururken ayağı kalkmak’ gibi anlamları bulunmaktadır. Terimsel (istilahi) anlamı ise ‘satılmaması ve başka bir malla değiştirilmemesi şartı ile bir mülkü ya da nesneyi sonsuza kadar Allah yolunda bağışlayarak vermektir.’ Ayrıca ‘vakfetmek’ fiilini yapan kişi anlamında (ism-i fail vezni) ‘vâkif’ kelimesi ise hem ‘bir nesneyi ya da malı vakfeden’ hem de ‘bir işten iyi anlayan’ anlamlarına gelmektedir (Yeğin vd. 2006, 1028).

İslam tarihinde, Nurculuk hareketi dışında, başka bir dini grupta ‘vakıflık’ adını taşıyan herhangi bir dini adanmışlık örneği bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ‘daha iyi bir dini hayat yaşamak gayesiyle evlenmemeyi tercih etme, sosyal hayattan uzaklaşma, uzlete çekilmek’ gibi tavırların karakterize ettiği bir dini anlayış zaman zaman açığa çıkmıştır. Bu anlayışa, bireysel ölçekte olduğu gibi dini grup ölçüğünde de rastlanmıştır (Uludağ, 2006, 31/447-448).

Bireysel ölçekte örnek olarak birkaç sahabi ve ilk dönem bazı sufileri gösterilebilir. Bunlar için 'haramlardan uzak durmak ve daha dindar olmak adına bekarlığı, evliliğe tercih eden erkek' anlamına gelen a'zeb terimi kullanılmıştır. İslamiyet'in dörtten fazla kadınla evlenilmesini yasaklaması ve hatta tek kadınla evlenmeyi teşvik etmesi (Nisâ 4/3), dünya nimetlerinden daha çok ahiret nimetlerine dikkat çekmesi, Hristiyanlık ve bazı dini kültürlerdeki ruhbanlık anlayışının etkileri, sayıca oldukça az olan bazı sahabilerde bekarlığa ilgi ve dünya uğraşlarından uzak durma eğilimi meydana getirmiştir (Goldziher, 1981, 539).

İslam Peygamberi, yaşadığı dönemde ortaya çıkan az sayıda bekar kalma eğilimine karşı evlenmeyi teşvik ederek 'bekarlığın' zahidliğin gereği olarak algılanmasına engel olmaya çalışmıştır. Nitekim bir hadiste; *'Sizi uyarıyorum! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'na en saygılı olanınızım. Fakat ben bazen oruç tutar, bazen tutmam. Geceleri hem namaz kılar, hem de uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o kimse benden değildir.'* diyerek evlenmek istemeyen sahabilere, kendisinin evlendiğini, evlenmeyenlerin de sünnetinden yüz çevirmiş olacağını ifade etmiştir (Müslim, 'Nikah', 5).

'Saadet asrı' olarak nitelenen dönemde Peygamberin ve diğer büyük sahabilerin uygulamaları, bekarlığa eğilimin önüne geçmiş olsa da, I. yüzyıl sonrasında fetihlerle birlikte gelen kültürlerarası etkileşim, dünyevileşmeye karşı tepki ve bekarlığa teşvik eden bazı hadislerin rivayet edilmesi gibi sebepler, ilk dönem sufilerinin bazıları tarafından bekarlığın tercih edilmesine yol açmıştır. Râbia el-Adeviyye, Bişr el-Hâfi, İbrahim b. Edhem gibi büyük sufilerin evlenmemeleri, 'a'zeblik' geleneğinin başlangıcı sayılabilir (Uludağ, 1991, 4/313-314).

İlk dönem mutasavvıflarında kurumsal ölçekte karşılığı olmayan, evlilikten ve kadından uzak kalıp bekâr yaşamayı esas alan anlayış zamanla bazı dini zümrelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan biri Sünni tasavvufunda, diğeri ise Alevi tasavvufunda ortaya

çıkıştır. Sünni sufi geleneğinde, Abbâsi Halifesi Nâsır-Lidînillâh döneminde resmi olarak teşkilatlanmış bir dini grup olan 'Fütüvvet ehlinden' bazı kimseler evlenmeyip, bekarlığı tercih etmişlerdir. Alevi sufiliği olarak adlandırılabilir Bektaşilik tarikatı içerisinde ise 'Mücerredlik' ortaya çıkmıştır. Mücerred, tarikat içerisinde evlenmeyen dervişlerin özel adıdır. Mücerredler, dergâhlarda ve zâviyelerde inzivaya çekilmiş, ömür boyu bekar kalarak kadınlardan uzak durmaya çalışmışlardır (Rifat, Mir'âtü'l-Makâsîd, 1876: 183-192).

2. Risale-i Nur'da Vakıflığın Teorik Temeli

Genellikle, 'dinsel ve toplumsal fayda sağlaması için vakfedilen mal ya da mülk' anlamında kullanılarak hayır kurumlarına ve dolayısıyla kurumsal bir niteliğe işaret eden vakıf kelimesi Nurculuk hareketi içerisinde bireysel bir anlam kazanmıştır. Nitekim yazarları arasında Said Nursi'nin öğrencileri olan Abdullah Yeğin ve Abdulkadir Badıllı'nın bulunduğu, daha çok Risale-i Nur Külliyyatı'nda geçen kelimelere ağırlık veren 'Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat' adlı sözlükte '*vakf-ı hayat*' maddesine verilen anlam oldukça dikkat çekicidir. Eserde '*vakf-ı hayat*' maddesinin, '*Hayatını vakfetme. * Ömrünü tamamen din hizmetine vermek.*' şeklinde tanımlanması, vakıflığın Nurculuk içerisindeki özel yerine işaret etmektedir (Yeğin vd., 2006, 1028). Buna göre Nurculuk hareketi içerisinde 'vakıf/vakıf ağabeylik' terimi, genellikle öğrencilerin kaldığı 'dershane' denilen evlerde kalan, öğrencilerin ve evin idaresinden sorumlu, bulunduğu semtteki insanlara Risale-i Nur'u okuyan ve anlatan, evlenmeyen, kendini Risale-i Nur hizmetine adanmış/vakfetmiş bireyler için kullanılmaktadır (Kurt – Demiryürek, 2018, 260).

Said Nursi, bugün Nur fraksiyonları içerisinde görünen 'vakıf ağabeylik' terimini doğrudan ifade etmemekle beraber, kendisini ziyarete gelen insanlar için Nurculuk hareketi içerisinde aktif görev kategorileri ve iş bölümü belirlemiştir. Öğrencilerinin mektupları ve bu mektuplara verdiği cevaplardan oluşan ve zamanla Külliyyatın en önemli kitaplarından biri haline gelen 'Mektubat' (2010, 479) adlı eserinde, 'dost, kardeş ve talebe' diye adlandırdığı üç farklı kategori belirlemiştir; bunlar

içerisinde ‘talebeleri’, ‘Sözleri [Risale-i Nur - A.Y.] kendi malı ve telifi gibi hissedip sahip çıksın ve en mühim vazife-i hayatiyesini onun neşir ve hizmeti bilsin.’ şeklinde ifade ederek ‘vakıf ağabeyliğe’ yakın bir nosyon tanımlamıştır.

Literal bir tarama yapıldığında ise, külliyatta geçen ‘vakıf’ kelimeleri, genel ve yaygın olarak kullanılan ‘Allah yolunda bağışlanan mal ya da mülk’ (Nursi, 2010, 246); ‘bir şeyi iyice bilen kişi’ (Nursi, 2008, 576) ve tecvid kuralları içerisindeki ‘durma işareti’ (Nursi, 2012, 75) anlamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir.

Risale-i Nur Külliyyatı’nda ‘vakıflık/vakıf ağabeylik’ gibi kurumsal bir kimliğe doğrudan işaret bulunmamakla birlikte, hayatın, ‘iman hakikatlerine, Kur’an’a, Risale-i Nur’a vakfı’ söz konusudur. Said Nursi, gerek kendisi, gerekse ‘has talebeler’ için, iman hakikatlerini neşretme misyonuna karşılık gelecek biçimde ‘vakf-ı hayattan’ bahsetmektedir. Nursi, resmi otobiyografisi olan Tarihçe-i Hayat (2012, 274) adlı eserinde ‘bütün vaktini ve hayatını Kur’an ve iman hakikatlerine hasr ve vakf etmekten’; Kastamonu Lahikası’nda (2012, 223) ise ‘hayatlarını Risale-i Nur’a ve Üstatlarına vakfeden’ Risale-i Nur talebelerinden bahsederek ‘vakıflığın’ temel çerçevesini, ‘Kur’an ve iman hakikatlerine, Risale-i Nur’a ve Said Nursi’ye adanma’ olarak çizmiştir (Demiryürek, 2017, 59).

Said Nursi’nin Emirdağ Lahikası’nda (2012, 217), her yerde ‘Nur dershanesi’ açılmasını gerekli görmesi ve vefatı (1960) sonrasında hareketin daha da yaygınlaşmasıyla birlikte, Türkiye genelinde yeni açılan dershanelerde Risale-i Nur’u anlatma görevi üstlenen ‘talebeler’ olarak ‘vakıflık/vakıf ağabeylik’ pozisyonu ortaya çıkmıştır.

Dini olarak kurumsal bir niteliğe işaret eden ‘vakıf’ nosyonu, Nurculuk hareket içerisinde bireysel bir anlam kazanmıştır. Bireysel ‘vakıflık’ inşası da, hareket içerisinde zamanla kurumsallaşarak Weberyen anlamda ‘rutinleşmiştir’. Said Nursi’yle Kastamonu’da öğrenciyken tanışan ve zamanla has talebelerden biri haline gelen Abdullah Yeğin, Nursi’nin vefatı sonrasında yaptığı bir mülakatta

‘vakıflık müessesesinden’ bahsetmiş; vakıflığın bizzat Said Nursi tarafından teşvik edildiğini söylemiştir (Yılmaz, 2007, 277-278).

Nur hareketleri içerisindeki vakıf ağabeylerin, sürekli Risale-i Nur okumaları, ders vermeleri, evlenmemeleri ve dünyevi meşgaleleri en aza indirmeleri, bu yeni adanma biçiminin karakteristik özelliklerini oluşturmuştur. Said Nursi’yi gören ve hayatını vakfeden talebeler içerisinde ‘evli’ olanlar olduğu gibi hiç evlenmemiş bireyler de olmuştur. Vakıflık, bu haliyle İslam tarihinde ve özellikle sufi gelenekte karşımıza çıkan inziva ve uzleti çağrıştırmaktadır.

İnziva veya uzlet, sosyal çevre ve dünyevi tutkularından uzaklaşıp, tutku ve arzuları sınırlayarak dinsel olgunluğa kavuşma çabası olarak adlandırılmaktadır (Gündüz, 2012, 255). Bununla birlikte vakıf bireylerin, sosyal çevreden uzaklaşması bir tasavvufi yöntem olarak inzivadaki gibi tek başına bir yere çekilme, mağaraya kapanma, çilehaneye girme şeklinde olmamaktadır. Dershanelerde sürekli olarak öğrencilerle ve Risale-i Nur dersine gelen mahalle sakinleriyle irtibatta olmaları, mutlak anlamda bir inzivanın ve toplumsal hayattan izolasyonun gerçekleşmesini engellemektedir (Kurt – Demiryürek, 2018, 262).

Genel olarak Nurculuk içerisinde vakıf ağabeylerin evlenmemesi, Said Nursi’nin bekarlığı ve Nur talebelerine yönelik evlilikle ilgili yaptığı tavsiyelerle doğrudan alakalıdır. Said Nursi, Hanımlar Rehberi (2012, 28) adlı risalede; *‘Risale-i Nur’un talebelerine “Başkaları evleniyorlar, siz tezevvüçten vazgeçiniz” denilmemiş, denilmez. Fakat talebeler birkaç tabakadır. Bir tabakanın hakikî ihlası kaybetmemek ve hakikî fedakârlık ve a’zamî bir sadakat taşımak için, dünya ihtiyaçlarına mümkün olduğu kadar ömrünün muvakkat bir kısmında başlanmaması bu zamanda lâzım geliyor.’* diyerek Risale-i Nur ve din hizmetlerinde samimiyet, fedakârlık ve sadakat gerekçeleriyle talebelerden bazılarının geçici (muvakkat) olarak evlenmemelerine işaret etmektedir.

Bununla birlikte Said Nursi, aynı satırların devamında 'Eğer hizmeti Kur'aniye ve imaniyede yardımcı bir hanım bulsa alır. Hizmetine zarar vermez.' şeklindeki sözleriyle 'şartlı' olarak evliliğin önünü açmaktadır. Bu sebeple çeşitli Nur fraksiyonları içerisinde evli olduğu halde vakıf ağabeylik yapan kişiler bulunmaktadır.

3. Vakıflık ve İdeal Tip İlişkisi

Max Weber, toplumsal olguları açıklayabilmek için bazı kavramlar geliştirmiş ve sosyolojisini bu kavramlar üzerinden inşa etmiştir. Bunlar içerisinde en önemlileri, 'karizma' ve 'ideal tip' kavramlarıdır. 'İlahi bir armağan, Tanrı vergisi' anlamına gelen 'charisma', Weber'in toplumsal değişme kuramı ve bu kuram içerisinde otorite tipleriyle doğrudan alakalıdır (Kongar, 2017, 99).

Max Weber, Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı (1944) adlı eserinde 'karizmayı' şu şekilde tanımlamaktadır;

'Karizma, sıradan erkeklerden ayrı olarak doğüstü, insanüstü ya da en azından özel olarak istisnai güçler ya da niteliklerle donatılmış olarak bireysel bir kişiliğin belirli bir niteliğidir. Bunlar, sıradan insan için erişilebilir değildir, ancak ilahi kökene sahip olduğu düşünülerek örnek olarak kabul edilir ve bunlara dayanarak ilgili birey bir lider olarak ele alınır.'

Karizma kavramını Sosyoloji disiplinine taşıyan ilk kişi olan Max Weber'in, sosyoloji ilgili yazılarının derlendiği 'Sosyoloji Yazıları' adlı kitapta bu kavramı kilise tarihçisi ve hukukçu olan Rudolf Sohm'dan aldığını belirtmektedir. Weber karizmayı, kurumsal kalıcılığın ve rutinleşmiş ilişkilerin tam tersi bir durum olarak konumlandırır. Ona göre karizmanın yetkisi, kanun ve tüzüklerden, özel yeminlerden çıkmayan, ilahi bir kaynağa sahiptir. 'Eğer bir insan peygamber olmak istiyorsa, mucizeler gerçekleştirmeli; bir savaş lordu olmak istiyorsa, kahramanca eylemlerde bulunmalı ve her şeyden önce, ilahi göreve, ona sadakatle teslim olanların iyi ücret almaları gerektiği konusunda kendisini 'kanıtlamalıdır' (Weber, 1968, 2/1114).

Weber'in karizma tanımına göre, Said Nursi, karizmatik bir liderdir. Bununla birlikte Said Nursi, sürekli olarak kendisine ilgi gösterilmemesini, asıl ilginin Risale-i Nur'a karşı olması gerektiğini birçok defa vurgulamıştır. Örneğin Mektubat'ta (2010, 493) şöyle ifade etmektedir:

'Benim şahsımdan bir himmet beklemeyiniz ve şahsımı mübarek tanımayınız. Ben makam sahibi değilim. (...) Hem müflis bir adamın, gayet kıymetli ve zengin elmas ve mücevherat dükkânının dellalı olduğu gibi, ben dahi mukaddes ve Kur'ânî bir dükkânın dellâlıyım.'

576 Kendi dindarlık anlayışını geliştiren ve bir dizi yasa ve kurallar oluşturulan bir hareketin karizmatik karakterini kaybetmesi ve başka bir otorite tipine doğru hareket etmesi muhtemeldir. Genellikle karizmatik OMÜİFD bürokrasi veya geleneksel ve bürokratik otoritenin bir kombinasyonu tarafından devam ettirilir (Powers vd., 2011). Nurculuk da, Nursi sonrasında oluşturulan istişare heyetinin, cemaatin sevk ve idaresi ile ilgili işlere dair aldığı/alacağı kararlara bağlanarak rasyonelleşmiştir.

Weber, sosyal bilim yapabilmeyi, birtakım soyut ve varsayımsal kavramların inşa edilmesine bağlamıştır. Bu kavramlardan biri de 'ideal tip' kavramsallaştırmasıdır. İdeal tip, sosyal teori ve araştırmanın bir ögesi olarak sosyolojiyi doğal bilimden ayıran unsurlardan biridir. Toplumsal bir fenomenin temel ve ayırt edici özelliklerini ifade eden ideal tipler, birer analiz araçlarıdır (Weber, 2012, 118).

Weber, sosyal değişmeyi açıklamak üzere dini liderlerin tipolojisi üzerinde durmuştur. Bu bağlamda 'peygamber', 'rahip/ruhban' ve 'büyücü' gibi ideal tipler oluşturarak peygamberin rahipten, rahibin de büyüden ayırt edici unsurlarını açığa çıkararak karşılaştırma yapılabilecek tipolojiler ortaya koymuştur. Weber, Ekonomi ve Toplum (1968, 440) adlı eserinde peygamber ve rahip ideal tipleri arasındaki farkı şöyle ifade etmektedir:

'Buradaki amaçlarımız açısından, kişisel çağrı, ruhbanı peygamberden ayıran belirleyici unsurdur. Peygamberin tebliği kişisel ilham (vahiy) ve karizmaya dayanmasına rağmen ruhbanın bir kutsal gelenek içindeki hizmeti nedeniyle otorite iddiasına dayanır. Neredeyse hiçbir peygamberin ruhban sınıfından çıkmaması rastlantı değildir. Genellikle ne Hindu kurtuluş eğitimcileri Brahman rahipleriydi ne de İsrail peygamberleri ruhbandı.'

Weber'in dini otorite tipleri konusundaki sistematik incelemesinden ilham alan bir diğer din sosyologu olan Joachim Wach, söz konusu dini otorite tiplerini daha da genişleterek ele almıştır. Din sosyolojisini tipolojiler üzerine inşa eden Wach, inançlar tipolojisi, kültürler tipolojisi ve dini otorite tipolojisi en çok bilinen tipolojilerdir. Bu yüzden Wach'ın sosyolojisi 'Tipolojik Din Sosyolojisi' olarak adlandırılmıştır. Wach, din kurucusu, reformcu, peygamber, elçi, kâhin, veli, rahip, büyü vs. gibi dindar kişilikleri sınıflandırarak Weber'in dini otorite tiplerini daha da spesifik hale getirmiştir (Wach, 1995).

577

OMÜİFD

Weber'e göre peygamber; karizmatik otoriteye sahip, kurallara uymayan (irrasyonel), değer kurucu, sadece kaynak olabilen (sürdürülemeyen), resmi olarak örgütsüz, daha sonra 'rutinleşecek' şeylerin doğuşundan sorumlu bir ideal tipken ruhban/rahip; statükoyu destekleyen, yetkinin kendisinden ziyade statüsünde olduğu, kural bağımlı, günlük yaşam odaklı, yetki devri için son derece organize yöntemler kullanan bir ideal tiptir. Buna göre ruhban, peygamber/karizmatik liderden sonra kurumsallaşmayı ve rutinleşmeyi sağlamaktadır.

Weber'in dini otorite tiplerini esas aldığımızda, Said Nursi'nin yeni bir anlayış getiren, kural-bağımsız, olağanüstü yetkilerle donanmış, anti-ekonomik karizmatik otoriteyi sembolize eden peygamber ideal tipine; vakıfların/vakıf ağabeylerin ise karizmanın rutinizasyonunu, kurumsallaşmasını ve kural-bağımlı hale gelmesini sağlayan ruhban/rahip ideal tiplerine karşılık geldiği söylenebilir.

Nitekim, Said Nursi'nin vefatından sonra, Ceylan Çalışkan, Zübeyir Gündüzalp, Said Özdemir, Mustafa Sungur, Hüsnü Bayram, Tahiri Mutlu, Abdullah Yeğin gibi yakın talebeleri tarafından istişare heyeti kurulmuş ve yine 'karşılıklı danışma, istişare etmek' anlamına gelen 'Meşveret', cemaatin genel ismi haline gelmiştir (Büyükkara, 2017, 142). Böylece Nurculuk içerisinde karizmatik liderin ölümünden sonra, Weber'in toplumsal değişme kuramında yer alan 'karizmanın kurumlaşması/rutinleşmesi' gerçekleşmiştir (Weber, 1968, 216-246).

Cemaat içerisinde yer alan vakıflar, her sene büyük bir katılımı ile gerçekleşen, Risale-i Nur eksenli 'okuma programlarına' katılmaktadırlar. Bu 'okuma programları', dershanelerde (üniversiteli öğrencilerin kaldığı cemaat evleri) kalan üniversite öğrencilerinin katılımlarına açık olabileceği gibi, vakıflarla sınırlandırılmış da olabilir. Sadece vakıfların katıldığı programlara 'Vakıflar Okuma Programı' denilmektedir (Demiryürek, 2017, 98; Iraz, 2013).

578

OMÜİFD

Vakıfların katıldığı programlarda, Risale-i Nur müzakereleri, Cemaat metodolojisinin formasyonu, sohbetlere katılan mahalle cemaatiyle vakıflar arasındaki ilişkiler, vakıflık hayatı gibi konular konuşulmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren okuma programları, küresel ölçekte katılıma ev sahipliği yapmaya başlamış ve 'Dünya Vakıfları Okuma Programı' ismini almıştır. Nurcu bir gazeteci olan Abdurrahman Iraz'a göre (2013) okuma programları 2013 yılından itibaren, sadece Meşveret Cemaati içerisindeki vakıfları değil; diğer Nur cemaatlerinde görev alan vakıfları da buluşturmuştur.

Meşveret Cemaati, Said Nursi'nin karizmatik otoritesinin rutinleşmesini ve hareketin kurumsallaşmasını sağlayan tek Nur cemaati değildir. Meşveret Cemaati içerisinde Kurtoğlu Cemaati, Erzurum Cemaati, Yeni Asyacılar gibi birçok Nurcu fraksiyon çıkmıştır. Bu gruplar tıpkı Meşveret Cemaati gibi, latinize Risale-i Nur basımına karşı çıkmayan ve sürekli Risale-i Nur okunmasına önem veren, 'Okuyucular'

olarak ifade edilen çatının altında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Risale-i Nur Külliyyatı'nda sık sık adı geçen ve Said Nursi'nin pek çok yerde övgüyle bahsettiği Hüsrev Altınbaşak'ın öncülüğünde ortaya çıkmış 'Yazıcılar' grubu da kurumsallaşmış bir diğer Nurcu gruptur. Yazıcılar, Risale-i Nur'un Arap harfleriyle yazılmasının her dönem devam etmesi gereken bir görev olduğuna inanmakta; külliyyatın latince basımına yine külliyyatta geçen bazı ifadeleri gerekçe göstererek karşı çıkmaktadırlar (Açıkgeç, 2008, 571).

4. Vakıflıktan Ayrılma Nedenleri

Nurculuk hareketinin büyümesiyle birlikte vakıf bireylerin sayısı da artmıştır. Vakıflık hayatı, fakülte/üniversite yakınında kiralanmış ya da satın alınmış, üniversite öğrencilerinin kaldığı 'dershane ya da medrese-i Nuriye' olarak adlandırılan evlerde yaşanmaktadır. Dolayısıyla yüksek öğretim kurumlarında görülen artış Nur dershaneleri ve vakıf birey sayısını da olumlu yönde etkilemektedir. Genellikle, öğrencilik yıllarında bu evlerde yaşamaya başlamış ve Risale-i Nur'un mesajlarından etkilenmiş olan bireyler vakıflık yapmaktadırlar (Demiryürek, 2017, 92).

Vakıf bireylerin çoğu Risale-i Nur'la üniversite eğitimi sırasında tanıştıkları için vakıflar arasında eğitim düzeyi genellikle lisans düzeyindedir. Pek az sayıda ortaöğretim ve ilköğretim mezunu bulunmaktadır. Kitapçı'ya göre (2016, 346-354) Risale-i Nur basımından gelen kazancın %20'si vakıflara dağıılmakta ve ay boyunca 'tayinat bedeli' olarak isimlendirilen bu ücretle geçinmeleri istenmektedir. Bununla birlikte çeşitli Nur fraksiyonları içerisinde vakıf olduğu halde imamlık, öğretmenlik gibi meslekleri sürdürenler de bulunmaktadır.

Araştırmamız için kendisiyle görüştüğümüz ve uzun yıllardır Nur hareketine yakın bir medya kuruluşunda gazetecilik yapan *Ahmet*, vakıf sayısıyla ilgili şunları söylemektedir:

(Ahmet, 35, Ankara) *Bu sayıyı söylemek mümkün değil. Zira zaman geçtikte cemaat büyüyor ve vakıf sayısı da artıyor. Halen vakıf olarak hizmetlerde bulunanların sayısı da aynı şekilde. Ancak tahminen bütün cemaatlerin vakıf sayısı 1500-2000 kişi arasındadır diye düşünüyorum. Genel itibariyle aynı cemaate mensup olan vakıflar irtibatlıdır. Her vakıf kendi cemaat hizmetiyle ilgilenir. Belirli sürelerde vakıflar meşveret yaparlar. Her vakfın ilgilendiği bölge vardır. O bölgenin derslerini, dersanelerini, Kuran öğreneceklerle ilgilenirler. Meşverette bunlarla ilgili görüş alışverişi yapılır.*

Ahmet Selim Demiryürek'in, *Dini Gruplarda Adanma: Meşveret Cemaatinde "Vakıflık"* (2017, 120) başlıklı yüksek lisans tezinde Meşveret Cemaati içerisindeki vakıf sayısının bugün itibariyle 3000 ile 4000 aralığında olduğu belirtilmektedir. Yine de bu sayılar birtakım verilerden yola çıkılarak verilmekte; herhangi bir kesinlik ifade etmemektedir.

580

OMÜİFD

Nurcu gruplar içerisinde vakıflık hayatı yaşayan bireylerin sayısında önemli bir artış görünmekle birlikte, vakıflığı bırakarak başka bir hayat kurmaya çalışan bireyler de bulunmaktadır. Vakıflık hayatından vazgeçmenin, modernleşme ve sekülerleşme, kuşaklar arası çatışma, grup içi iktidar mücadelesi, sosyal sermaye artışı ve dini algılayış tarzının değişmesi gibi belli başlı nedenleri bulunmaktadır.

4. 1. Modernleşme ve Sekülerleşme

Demiryürek (2017: 125), vakıflıktan ayrılan yedi (7) kişiyle yaptığı derinlikli görüşme sonucunda, vakıflıktan ayrılma kararı vermede en önemli etkenlerin; evlilik, meslek sahibi olmak isteği ve harekete olan bağlılık ve adanmışlık hissini zayıflaması olduğunu tespit etmiştir. Araştırmamız için kendisiyle mülakat yaptığımız İletişim Fakültesi mezunu gazeteci Ahmet ise, bazı Nur gruplarında evliliğin vakıflık hayatı içinde mümkün olduğunu, bazılarında ise hizmet içerisinde istenmeyen bir durum olduğunu şöyle ifade etmiştir:

(Ahmet, 35, Ankara) *Bazı gruplarda vakıfların evlenmesi istenmez. Eğer evlenmeyi tercih ederse vakıflıktan ayrılır. Bazı gruplarda ise hem evli olup hem*

de vakıflık vazifesini görebilmektedir. Erzurum Cemaati ve Yeni Asya içinde evli vakıfabiler -sayıları az olmakla birlikte- bulunmaktadır.

Ahmet'in ifadelerini Meşveret Cemaatinden ayrılarak başka bir Nurcu fraksiyon haline gelen Yeni Asya Cemaatinin lideri Mehmet Kutlular'ın *İşte Hayatım* (2009, 208) adlı kitabında yazdıkları doğrulamaktadır. Kutlular, geleneksel Nur hizmeti anlayışının, evliliği vakıflıktan ayrılma olarak değerlendirdiğini ancak; bazı nedenlerden dolayı evlenmek zorunda kalan vakıfların, iman hizmetinden uzaklaşmalarını için 'modern vakıf' olarak adlandırılmasının daha doğru ve yapıcı bir tutum olacağını yazmaktadır. Bununla birlikte evlilik, meslek sahibi olmak isteği ve gruba olan aidiyet ve adanmışlık hissini zayıflaması, sosyolojik anlamda bireyselleşme ve modernleşme/sekülerleşme olarak değerlendirilebilir.

Katolik ve Ortodoks kilisesine göre rahipler, manastır ruhbanı ve diocesan rahipler olarak ayrılmaktadır. Manastır rahipleri ya da düzenli rahipler, manastırda yaşayan, dünyadan el-etek çeken ve evlenmeyen rahiplerken; diocesan rahipleri, evlilik, cenaze gibi halkın dini hizmetlerini karşılamak için, toplum içerisinde ve dünyada (*secular/secolo/siglo*) yaşamaktadır. Bir piskoposa bağlı olarak görev yapan bu rahiplere 'seküler rahipler' de denmektedir (Lewis, 1990, 40). Weber, Batı toplumunun sekülerleşmesini, 'dini tebliğin/çağrının', topluma entegre olarak yaşayan ve manastır yeminlerinin dışına çıkan 'seküler rahipler' aracılığıyla seküler alana kaymasına benzetmiştir.

Sekülerleşme, "dindar" bir insanın, manastırı terk ederek "dünyaya" ve onun ayartmalarına geri dönmesini ve böylece "seküler" bir kişi haline gelmesini sağlayan yasal (kanonik) süreci ifade eder. Kanonik (kilise hukukuna göre) olarak, rahipler hem "dindar" hem de "laik/seküler" olabilirler. Dünyadan çekilmeye karar vermiş olan rahipler, kendilerini mükemmel din hayatına adanmak için dindar din adamlarını; dünyada (halkın içinde) yaşayan rahipler ise seküler din adamlarını oluşturdular. Max Weber, sekülerleşme olarak adlandırdığı süreci, "çağrı/tebliğ" kavramının dindar alandan (kilise), seküler küreye geçmesi

vasıtasıyla seküler/laik faaliyetlerin ilk kez uygulanmasını temsil ettiğini ifade etmek istediğinde kavramın kanonik anlamını analogik olarak kullanıyor (Casanova, 2011, 13).

Manastır ruhbanı-seküler ruhban ve geleneksel vakıf-modern vakıf ayrımları arasındaki benzerlik, konumuz açısından önem arz etmektedir. Nur fraksiyonları içerisinde az da olsa evlenen ve meslek sahibi vakıfların olması ve bu kimselerin 'modern vakıf' olarak adlandırılması, hareket içerisinde bir modernleşmeye/sekülerleşmeye işaret etmektedir. İlerleyen yıllarda Nur fraksiyonları içerisinde modern vakıflık tercihinin artması geleneksel vakıflığın zayıflamasına ve vakıflıktan kopuşlara neden olabilir.

4. 2. Kuşaklar Arası Çatışma

582 Çatışma, iki ya da daha fazla kişi arasında meydana gelen gerilimi, OMÜİFD ahenksizlik, uyumsuzluk ve anlaşma yokluğunu ifade etmektedir. Ceylan'a göre (2000, 43), kişisel yetenekler, ahlak ve değer yargıları, olaylar karşısındaki tutum ve algılama gibi kişisel farklılıklar, çatışmaların ana nedenleridir. Toplumsal ve teknolojik şartların zaman içerisinde değişmesi, bireylerin psikolojik durumlarını, kişisel yeteneklerini, ahlak ve değer yargılarını etkilemekte; mevcut şartlar ve oluşturduğu kabullere uyum sağlayan bireylerle, sağlayamayan bireyler arasında gerilim oluşturmaktadır. Sosyoloji literatüründe bu durum 'kuşak çatışması ya da 'kuşaklar arası çatışma' olarak adlandırılmaktadır. Günçay'a göre (2018, 12) iki kuşak arasındaki süre 30 ila 40 yıldır. 30-40 yıllık bir zaman dilimi içerisinde sosyal zeminin farklılaşması, değişen şartlara uyum gösteren yeni kuşağın, eski kuşakla arasında gerilim ve çatışma meydana getirmektedir. Bu süre, internet, akıllı telefon ve sosyal medya gibi teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızda ortaya çıktığı çağımızda daha da daralmış olabilir.

Geleneksel Nurcu vakıflığını sürdüren ağabeyler, 'dershane ya da medrese' adını verdikleri evlerde, kendisinden yaşça küçük üniversite öğrencileriyle birlikte yaşamakta; evde kalan öğrencilerin genel

idaresinden ve Risale formasyonundan sorumludurlar. Bu durum vakıf ağabeyler ve öğrenciler arasında zaman zaman çatışmaların yaşanmasına neden olmakta; bu çatışmaların önemli bir kısmının ise kuşak çatışmasıyla ilgili olduğu görülmektedir.

Mühendislik Fakültesi mezunu ve 12 yıl vakıflık yaptıktan sonra vakıflığı bırakan Fazıl, bırakma nedeninin birlikte kaldığı öğrencilerle yaşadığı çatışmalar olduğunu ifade etmiştir:

(Fazıl, 38, Konya) Ya şimdi, evde kalan talebeler umumiyetle dindar ailelerin çocuklarıydı, çoğu da Risaleleri ya az bilir ya hiç bilmezdi. Bazılarının aileleri bildiği için medresede kalmasını ister, bazıları da 'Cemaatte olursa çocuğumuz, başına kötü bir şey gelmez' fikriyatıyla. Her namaz sonrasında ders (Risale-i Nur dersi) yapılır, hususen evde kalan talebelerin Risaleyi öğrenmeleri, iyi bilmelerine ehemmiyet verilir. Tabii bazı talebeler Risalelerin dili ağır olduğu için bunda gayretli olmaz, dershaneden 1-2 sene sonra ayrılır, bazıları kerhen okul bitene kadar durur, bazıları da cidden istifade ederdi. Aramızda yaş farkı olduğu için bazı şeyleri idrak edemiyorlardı; işte 'Neden bu dersleri yapıyoruz?' gibi itiraz edenler oluyordu. Bazılarına dershanelerin şartları ağır geliyordu, her şeye karşı çıkıyordu. Nur hizmetini, iman hizmetinin keyfiyetini çok idrak edemiyorlardı. Biz de belki çok tahammül edemedik, bu itirazlara ve kavgalara. Ev içinde yaşadığımız tartışmaların şevkimize, Nurlara olan gayretimize zarar verdiğini hissediyordum ve bir zaman sonra 'Tamam artık!' dedim ve ayrıldım. Bu sebebe binaen benim gibi vakıflıktan ayrılan ya da ayrılmayı düşünen bazı ağabeyler de vardır.

Dershanede kalan bazı öğrencilerin ev şartlarını ağır bulması, her gün Risale okunmasına yapılan itirazlar, Anıl'ın aile içinde yaşanan kuşak çatışmasıyla ilgili yüksek lisans tez çalışmasında gösterilen ana nedenlerle paralellik arz etmektedir. Anıl'a göre (2011, 28), 'özgürlüklerin kısıtlanması ve aşırı baskı', 'beklentinin yüksek olması', 'eğlence anlayışı' ve 'dini düşüncede farklılık' aile içi kuşak çatışmasının ana nedenleridir.

4. 3. Grup İçi İktidar Mücadelesi

Said Nursi'nin ölümünden sonra, Nursi'nin öğrencileri tarafından oluşturulan Meşveret Heyeti, 'okuyucular' içerisinde en üst karar alma mekanizması haline gelmiş ve cemaatin parçalanmasına engel olmuştur. Ancak zamanla, Said Nursi'nin yanında uzun zaman geçiren 'ağabeylerin' arasında yaşanan fikri ayrılıklardan dolayı cemaat içerisinde bölünmeler meydana gelmiştir. Örneğin; Meşveret Heyetinin önde gelen isimlerinin 12 Eylül 1980 darbesinde Süleyman Demirel hükümetine cephe alarak darbe yanlısı tavır izlemeleri, Mehmet Kutlular önderliğinde bir grubun Meşveret Cemaati'nden ayrılmasına ve Gazeteciler (ya da Yeni Asya) grubunun oluşumuna neden olmuştur. Gruba 'gazeteciler' ya da 'Yeni Asya grubu' denmesinin nedeni, Mehmet Kutlular'ın, 1970'de Yeni Asya gazetesini yayımlamaya başlamasıdır (Demiryürek, 2017, 68).

584

OMÜİFD

Cemaat adına böyle bir gazetenin çıkması, Yeni Asya grubundan daha önce başka bir grubun Meşveret Cemaati'nden ayrılmasına neden olmuştur: Kurdoğlu Grubu. Mehmet Kurdoğlu, hareketin basın-yayın sektörüne girmesinden ve siyasi pozisyon belirlemesinden rahatsız olarak, Ankara Emek'te kendi grubunu oluşturmuştur (Efe, 2013, 240)

Bu bölünmelere ek olarak, Mehmet Fırıncı öncülüğünde 'Yeni Nesil', Said Özdemir öncülüğünde 'İhlas Nur', Mehmet Kayalar öncülüğünde 'Aczimendiler', M. Sıddık Dursun öncülüğünde 'Med-Zehra', Hulusi Yahyagilin'in öğrencisi Mehmet Doğan öncülüğünde 'Taşkiye' ve Fethullah Gülen öncülüğünde 'Gülen Cemaati' gibi birçok Nurcu hizip ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2014).

Nurcular içerisinde yaşanan bölünmeler, hizmet metodu ve siyasal pozisyon belirleme ile ilgili olduğu kadar hareket içerisindeki iktidar mücadelesiyle de yakından ilgilidir. Nurculuğu 'Gazetecilerin' mi yoksa 'Meşveret' heyetinin mi temsil ettiği konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır (Demiryürek, 2017, 68).

Bununla birlikte iktidar mücadelesi sadece Nurcu gruplar arasında değil, grup içinde de yaşanan bir hadisedir. Eğitim Fakültesi mezunu ve 15 yıl vakıflık yapan Sedat, vakıflıktan ayrılma sebeplerinden birinin 'meşveret üyeleriyle' vakıflar arasında yaşanan anlaşmazlık olduğunu dile getirmiştir:

(Sedat, 42, Kırıkkale) Vakıflıktan ayrılanların en başta gelen sebeplerinden biri şahıslarla geçinememeleridir. Dışarıdan derse gidip gelen meşveret üyesi insanlarla tüm hayatını hizmete adayan vakıflar arasında zaman zaman anlaşmazlık olabilir.

Bu noktada meşveret üyelerinin kimlerden oluştuğu önem arz etmektedir. Demiryürek, vakıflıkla ilgili yüksek lisans tezinde, Meşveret Cemaati içerisindeki meşveret heyeti üyelerinin kimlerden oluştuğunu yazdığı bölümde şu ifadeleri kullanmaktadır:

'Ağabeylerin yakın zamanda vefatından oturu' bugün Nursi'nin talebelerinden Hüşnu' Bayram'ın dışında Meşveret Heyetinin bir üyesi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı "vakıfların" ve cemaat içinde iddia sahibi kişilerin heyetin çoğunluğunu oluşturduğu söylenebilir (Demiryürek, 2017, 69).'

'Cemaat içinde iddia sahibi kişilerin' ve 'dışarıdan derse gidip gelen meşveret üyesi insanların' kimlerden oluştuğuna dair elimizde kesin bir veri bulunmamakla birlikte, bu üyelere bazıların grup içerisindeki hizmetlere finansman sağlayan hareket mensupları olduğu söylenebilir. Bu durumun, hayatını hizmete adayan vakıflarda rahatsızlık ve huzursuzluğa neden olduğu; dolayısıyla vakıflarla 'dışarıdan' diye nitelendirilen üyeler arasında zaman zaman yaşanan gerilimlerin, grup içi iktidar mücadelesi olarak okunabileceği anlamına gelmektedir.

4. 4. Dini Algılayış Tarzının Değişmesi

Nurcu gruplar içerisinde dikkat çeken tartışmalardan birisi de Risale-i Nur dışında başka bir kitap okumanın doğru olup olmadığına dairdir. *Sorularlasaidnursi.com, sorularlarisale.com, risaleajans.com, risalehaber.com,*

yeniasya.com.tr gibi Nurcu gruplara ait birçok internet sitesinde konuyla ilgili soru-cevaplar bulunmaktadır. Örneğin, *yeniasya.com.tr* adresinde yayımlanmış ‘*Risale-i Nur’dan başka eserleri okumak*’ başlıklı köşe yazısında şu ifadeler bulunmaktadır:

‘Bediüzzaman’ın, Kastamonu Lâhikası’ndaki bir mektubuna istinaden bir kısım Nur Talebeleri Risale-i Nur’dan başka eser okumanın Nur mesleğine ihanet olabileceği görüşünü savunurken, bir kısım kişiler de hiçbir beis olmayacağını savunmaktadırlar.

Bu iki görüşün de haklı tarafları olduğu gibi, yanlış sebebiyet verecek taraflarının da olduğu kanaati taşımaktayım. Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, Risale-i Nur’a muhatap olurken meseleleri daha istikametli kavramak için, bütüncül bir nazarla bakmak, ayrıntıları meselelerin bütünlüğünün hilâfına yorumlamamak daha doğru yaklaşımları netice verecektir (Yaşar, 2015).’

586

OMÜİFD

Yazarın, tartışmanın kaynağı olarak belirttiği Kastamonu Lahikası,

48. mektupta Said Nursi şu ifadeleri kullanmaktadır:

‘Risale-i Nur talebelerinin hasları olan sahip ve vârisleri ve haslarının hasları olan erkân ve esasları olan kardeşlerime bugünlerde vuku bulan bir hâdise münasebetiyle beyan ediyorum ki, Risaletü’n-Nur hakaik-i İslâmiyeye dair ihtiyaçlara kâfi geliyor, başka eserlere ihtiyaç bırakmıyor (Nursi, 2009, 98).’

Nursi’nin yukarıdaki ifadeleri dolayısıyla Risale-i Nur’dan başka eserler okunmasını Nur hizmetine ihanet olarak değerlendiren aşırı tutucu Nurcular olmakla birlikte, iman konuları dışındaki diğer İslami ilimlerde başka kaynaklara başvurmanın gerekli olduğuna dair kanaat Nurcu gruplar içerisinde yaygın olan kanaattir. Aynı köşe yazısında yazar, Risale-i Nur’dan başka kitapları okumanın hizmeti olumsuz etkileyeceğini söylemektedir;

‘Hâsılı; kendisini dâvâyâ adanmış ve Risalelerle hizmet etmeyi hedef edinmiş bir kimsenin başka şeylerle, başka irşadlar, görüşler ve eserlerle meşguliyeti Risaleler konusundaki ihtisaslaşmasını olumsuz etkileyebilecektir (Yaşar, 2015).’

Nitekim 5 yıldır dershanede vakıflık yaptıktan sonra vakıflığı bırakan İlahiyat mezunu İrfan, vakıflığı bırakmasında başka eserlere olan ilgisinin etkili olduğunu ifade etmiştir:

‘(30, İrfan, Ankara) *Risale-i Nurla üniversite yıllarında kaldığım evde tanıştım. Bana çok tesir etti ve hakaik-i imaniye noktasında ‘İşte benim aradığım budur.’ demiştim. Tabii biz İlahiyat okuduğumuz için diğer eserleri mecburen mütalaa ediyorduk. Başka bölümlerde okuyan talebe kardeşler için din noktasında sadece Nurlara istinad etmek ve bağlanmak daha kolay oluyordu. Ama biz İlahiyatçılar hem okuduğumuz alan gereği hem de mizacımız gereği belki daha açık olabiliyorduk. Tabii okul bitti ve ben bu hizmete hayatımı vakfetmeye karar verdim. Diğer vakıf ağabeylerin samimiyeti de çok etkilemişti. Üniversiteden kalan kitaplarımı atmamıştım ve ara ara kitapları mütalaa ediyordum. Bu bazılarını rahatsız ediyordu. Tam hizmete ve nurlara vukufiyete mani olur diyorlardı. Halbuki ben tam tersini düşünüyordum. Risale-i Nur’u sair İslami ilimlerle tahkim etmek istemiştim. Zamanla bu baskılardan da rahatsız olarak, biraz da inat edip başka kitaplarla daha fazla meşgul olmaya başladım. Bu da Risale-i Nur’a olan bağımı zayıflatmıştı. Dine Risale-i Nur penceresinden bakmamaya başladım. Zaten çok değil 5 sene vakıflıktan sonra ayrıldım. Nurlarla tabii yine meşgul oluyorum tabii ama daha teknik olarak. Mesela şu an bana dini açıdan tasavvuf büyüklerinin yazdığı eserler çok daha fazla zevk veriyor. Öyle yani...’*

587

OMÜİFD

İrfan, başka kitapları daha yoğun okumaya başladıktan sonra ‘dine Risale-i Nur penceresinden bakmamaya başladım’ diyerek dini algılayış tarzının değiştiğini dile getirmiştir. Özellikle ‘Okuyucu’ olarak nitelenen gruplar içerisinde Risale-i Nur’un sürekli ve yoğun bir biçimde okunması gerektiği; Risale-i Nur külliyyatı içerisindeki kitaplar yerine başka bir kitap okuma tercihinin gösterilen tepki, hayatını Risale-i Nur okumaya adanmış vakıf bireyler üzerinde bile zaman zaman rahatsızlığa neden olmaktadır. Böylece vakıflık hayatına son vermede üstte belirttiğimiz etkenlerden daha farklı bir etkenin varlığını ortaya çıkarmıştır.

4. 5. Sosyal Sermaye Artışı

Çalışmamızda, vakıflık hayatından vazgeçmekte etkili olan bir etkenin varlığı daha tespit edilmiştir: Sosyal sermaye artışı. Sosyal sermaye kavramının farklı kullanım alanları bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda kullandığımız anlamı, sosyal ağlarla etkileşimde olan bireyin bu birliktelikten kaynaklanan kazancı ve birikimiyle ilgilidir. Tamamen ekonomik bir kavram olan 'sermayenin', sosyolojiyle ilişkilendirilmesiyle ortaya çıkan sosyal sermaye, 'sosyal ağlarla ilişkili güven, karşılıklılık, bilgi ve iş birliğinden kaynaklanan belirli faydaları' vurgulamaktadır. Aydemir'e göre (2011, 21) ekonomik ve fiziksel sermayenin tersine kullanıldıkça artan bir sermaye türüdür.

Sosyal sermaye, bireylerin kendilerinde içkin değil, etkileşime girdikleri sosyal ağlarla birlikte gelişmekte ve artmaktadır. Kimi kuramcılarca sosyal sermaye, suiistimal edilerek kayırmacılık ve torpil gibi mekanizmalarla toplumsal eşitsizliği derinleştirdiği iddia edilerek olumsuzlanmıştır. Kimilerine göre de 'herkes' tarafından ulaşılabilecek bir sermaye türü olduğu için toplumun refahının artışına neden olabileceği iddia edilmiştir (Foley – Edwards, 1997, 5).

Nurcu gruplar içerisinde Risale-i Nur Külliyyatı'ndan seçilmiş pasajların okunması ve açıklanması şeklinde yapılan sohbetler büyük önem arz etmektedir. Bu sohbetler genel olarak vakıf ağabeyler tarafından yapılmaktadır. Sohbetlere mahalle esnafı, öğretmen, hakim, savcı ve doktor gibi farklı statülere sahip insanlar katılmaktadır (Demiryürek, 2017, 97). Dolayısıyla 'ders veren ve öğreten' sıfatıyla vakıf ağabey, derse katılanlar üzerinde etki meydana getirerek, sosyal sermayesine katkıda bulunmaktadır.

Sosyal sermayenin artışı, vakıflık yapan bireyin sosyal hayata (hayat-ı içtimaiyyeye) girme isteğine neden olabilir. Nitekim, bu durumu vakıflık hayatından vazgeçmekte bir etken olarak tespit edebilmemize yardımcı olan Hukuk Fakültesi mezunu Ayhan, vakıflıktan ayrılışıyla ilgili şunları dile getirmektedir:

'(33, Ayhan, Ankara) Fakülteden mezun olduktan sonra açıkçası hayata dair çok planım yoktu. Daha uhrevi düşünüyordum ve vakıf olarak kalmaya karar verdim. Sağolsun, meşveretteki ağabeyler de onaylamışlardı. Nurların dili ve külliyatta geçen eski kelimeler, derslerimin diline benziyordu. Ben de tabii lügatlere meraklı birisiydim. Risaleleri dini malumatım noksan olmasına rağmen anlayabiliyordum. İzah ve şerh noktasında da iyi sayılırdım. Nispeten zengin bir muhitte olduğum için sohbetlere gelen giden arasında birçok yüksek makam ve mevokiden insanlar oluyordu. 3-4 yıl vakıflıkta geçen sürede mesleki anlamda içindeki boşluğu doldurmuş olacağım ki hakimlik ve savcılık sınavına çalışma isteği duydum. Açıkçası o insanlar beni etkilemişti. Hatta bazıları Hukuk fakültesi mezunu olduğumu öğrenince beni meslek sahibi olmaya teşvik ediyorlardı. Bir müddet sınavlara çalıştım ve ummadığım bir şekilde kazandım. Allah'ın inayeti. Sonra vakıflığı bıraktım zaten. Ama tabii hala Nur okumalarımı yapar ve sohbetlere gider gelirim. Risalelerden feyz almaya hep devam ettim. Üstadın maneviyatındaki etkisi çok büyük. Ona vefasızlık edemem...

Ayhan'ın ifadelerinden vakıflığı bırakmasında, sosyal sermaye artışının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Ayhan'ın aldığı eğitim ve 'adanmışlık' noktasındaki kararsızlığı da, sosyal sermaye artışı karşısında bu kararı almasını tetiklemiş olabilir.

Sonuç

Çalışmamızda Nurcu gruplar içerisinde kendini hizmete adanmış vakıfların/vakıf ağabeylerin, vakıflık hayatından vazgeçmelerinin etkenleri incelenmiştir. Bundan önce ise konuyu enikonu kavrayabilmek adına, İslam tarihinde vakıflık olgusuna benzer adanmışlık örneklerinin izi sürülmüştür. İslam Peygamberinin yaşadığı dönemde birkaç sahabe ve ilk dönem bazı Sufilerde görülen 'dünyayı boş verme, evlenmeme' gibi zahidane yaşayış biçimi vakıflık olgusuna benzer bireysel örnekleri teşkil etmektedir. İlk kurumsal örnekler ise Abbasiler döneminde ortaya çıkan 'Fütüvvet' ehli ve Bektaşî tarikatı içerisindeki 'Mücerretler' olmuştur.

Daha sonra Risale-i Nur'da vakıflığın teorik temelleri ortaya konmuştur. Öncelikle vakıflık kelimesinin etimolojik kökeni ve Risale-i Nur içerisinde yapılan literal taramada hangi anlamlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Vakıf kelimesi, İslami literatürde kurumsal bir nosyona sahipken, Nurculuk içerisinde iman hizmeti için hayatını 'vakfeden' bireyi anlatan bir kavrama dönüşerek semantik kaymaya uğramıştır.

Nursi, Risale-i Nur talebelerinin, hayatlarını iman hakikatleri, Kur'an ve Risale-i Nur'a vakfeden kimseler olduğunu ifade ederek vakıflığın genel çerçevesini çizmiştir. Weberyen anlamda bir karizmatik otorite olan Said Nursi, hareketin ve Risale-i Nur'un iman kurtarma misyonunun devam edebilmesi adına kendini hizmete adayacak 'özel talebeler' yetişmesinin önünü açarak 'karizmanın rutinleşmesini' sağlamıştır.

590

OMÜİFD

Çalışmamızın asıl odaklandığı, 'vakıflıktan vazgeçmeye neden olan etkenler' konusunda ise, beş (5) farklı etkene rastlanmıştır. Vakıflıkla ilgili daha önce yapılan yüksek lisans tez çalışmasında da tespit edildiği gibi en sık rastlanan ve ön planda olan etken; harekete adanmakta görülen zayıflama, evlenmek ve meslek sahibi olarak sosyal hayata girmek (hayat-ı içtimaiyye) şeklinde görülen modernleşme ve dünyevileşme/sekülerleşme eğilimidir. Bununla birlikte özellikle modernleşme ve sekülerleşme dışında başka etkenlerin varlığını ortaya çıkarabilmek adına yaptığımız mülakatlarda, kuşaklar arası çatışma, grup içi iktidar mücadelesi, dini algılayış tarzının değişmesi ve sosyal sermaye artışı, tespit edebildiğimiz diğer etkenler olmuştur.

Kaynakça

- Açıkgeç, Alparslan. 'Said Nursi'. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35/571. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Aydemir, Mehmet Ali. *Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Casanova, José. *Public Religions in the Modern World*, Chicago: University of Chicago Press, 2011.

- Ceylan, Adnan vd.. *Çatışmanın Sebepleri ve Yönetimi*. Doğu Üniversitesi Dergisi 1/2 (2000), 39-51.
- Demiryürek, Ahmet Selim. *Dini Gruplarda Adanma: Meşveret Cemaatinde "Vakıflık"*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/handle/11452/3245>
- Efe, Âdem. *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013.
- Foley, Michael - Edwards, Bob. 'Escape from Politics? Social Theory and the Social Capital Debate'. *American Behavioral Scientist* 40/5 (1997), 550-561. <https://doi.org/10.1177%2F0002764297040005002>
- Goldziher, Ignác. 'İslâmiyetin İlk Zamanlarında Züh'd.' çev. Hayrani Altıntaş. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (Ağustos 1981), 0-0. https://doi.org/10.1501/İlhak_0000000611
- Günçay, Sevde. 'Kur'ani Bağlamda Kuşak Çatışması'. *Journal of Analytic Divinity* 2 / 1 (Şubat 2018): 7-26. <https://doi.org/10.46595/jad.375634>
- Gündüz, Şinasi. 'Uzlet'. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42/255. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Iraz, Abdurrahman. 'Barla 2013 Dünya Vakıfları Okuma Programı'. *Risale Haber*. Erişim 10 Mayıs 2018. <http://www.risalehaber.com/barla-2013-dunya-vakiflari-okuma-programi-15147yy.htm>

- Jonathan, Turner vd.. *The Emergence of Sociological Theory*, Londra: Sage Publications, 7. Basım, 2011.
- Kitapçı, Zekeriya. *Bediüzzaman Said Nursi ve Anadolu İman Hareketi: Kuva-i Milliye Ruhunun Yeniden Ayağa Kaldırılması*, İstanbul: Alya Yayınları, 2016.
- Kongar, Emre. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 14. Basım, 2017.
- Kurt, Abdurrahman – Demiryürek, Ahmet Selim. 'Dini Gruplarda Bekaret Olgusu: Meşveret Grubu Örneği'. *Turkish Studies* 13/17 (Summer 2018), 251-270. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13615>
- Kutlular, Mehmet. *İşte Hayatım*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2009.
- Lewis, Donald Murro. *With heart, mind & strength: The best of crux*, Langley: Credo, 1990.
- Anıl, Hatice Alev. *Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *Sahih-i Müslim (Muhtasar)*. İstanbul: Polen Yayıncılık, 2008.
- Nursi, Said. *Mektubat*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2010.

- Nursi, Said. *Mesnevi-i Nuriye*. çev. Abdülmecid Nursi. İstanbul: Envar Neşriyat, 2011.
- Nursi, Said. *Şualar*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2008.
- Nursi, Said. *Sikke-i Tasdik-i Gaybi*, İstanbul: Söz Basım Neşriyat, 2012.
- Nursi, Said. *Tarihçe-i Hayat*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2012.
- Nursi, Said. *Kastamonu Lahikası*, İstanbul: Söz Basım Neşriyat, 2012.
- Nursi, Said. *Emirdağ Lahikası*, İstanbul: Söz Basım Neşriyat, 2012.
- Nursi, Said. *Hanunlar Rehberi*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2012.
- Rifat, Ahmet. *Mir'atü'l-makâsîd fî def'i'l-mefâsîd*, İstanbul: İbrahim Efendi Matbaası, 1293/1876.
- Uludağ, Süleyman. 'A'zeb'. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 4/313-314. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. 'Mücerred'. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31/447-448. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Wach, Joachim. *Din Sosyolojisi*. çev. Ünver Günay. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.
- OMÜİFD Weber, Max. *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. çev. Özer Özankaya. İstanbul: İmge Kitabevi, 1995.
- Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*. çev. Taha Parla. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Weber, Max. *Sosyal Bilimlerin Metodolojisi*. çev. Vefa Saygın Öğütle. İstanbul: Küre Yayınları, 2012.
- Weber, Max. *Economy and society: an outline of interpretive sociology*, Berkeley: University of California Press, 1968.
- Yalçın, Soner. 'Nurcularda büyük bölünmenin sebebi: Düdüklü tencere suikastı'. *Sözcü* (21 Aralık 2014). <https://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/soner-yalcin/duduklu-tencere-suikasti-685435/>
- Yaşar, Yasemin. 'Risale-i Nur'dan başka eserleri okumak'. *Yeni Asya* (26 Mayıs 2015). http://www.yeniasya.com.tr/yasemin-yasar/risale-i-nur-dan-baska-eserleri-okumak_335607
- Yeğin, Abdullah vd.. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat*, İstanbul: Sebat Yayınları. 2006.
- Yılmaz, Ömer. *Dersane As a Continuation Of Medresetü'z-Zehra Project Of Bediüzzaman Said Nursi: Its Contribution To The Turkish Society*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia, Faculty Of Social Science And Humanity, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

